

Helsingin sosiaaliviraston johtava lakimies Tapio Rätty käsittelee palstalla sosiaalihuollon ajankohtaisia lakikysymyksiä.

Lakisivut tarjoavat juridista hyötytietoa sosiaalialan ammattilaisille.

Juristin nurkkaus -palstan lisäksi sivuilla julkaistaan muita sosiaalialan juristien kirjoituksia, lakiuutisia ja lakitiedon verkkopalvelujen esittelyjä.

Vireillä eduskunnassa -palstalle kootaan hallituksen lakiesityksiä.

Kerro meille, mitä aiheita toivot sivuilla käsiteltävän: palaute@sosiaaliturva.fi

Palstalla aiemmin julkaistuja kirjoituksia on koottu artikkelipankkiin: www.sosiaaliturva.fi

Palstalla aiemmin julkaistuja kirjoituksia on koottu artikkelipankkiin: www.sosiaaliturva.fi

Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan sosiaalihuollon viranomaisella on tietyissä tapauksissa oikeus saada pankilta asiakkaan tilitiedot.

Milloin pankilta voi pyytää asiakkaan tilitietoja?

Asiakaslain 12 §:ssä on säädetty asiakkaan velvollisuudesta antaa tietoja. Hänen on annettava toimielimelle ne tiedot, joita tämä tarvitsee sosiaalihuollon järjestämisessä ja toteuttamisessa. Säännöksen 2 momentin mukaan asiakkaalle on varattava tilaisuus tutustua muualta hankittuihin tietoihin ja antaa asiassa tarpeellista selvitystä.

Toimeentulotukilain 17 §:n mukaan toimeentulotuen hakijan, hänen perheenjäsenensä ja elatusvelvollisensa sekä tarvittaessa heidän huoltajansa ja edunvalvojansa on annettava toimielimelle kaikki tiedossaan olevat toimeentulotukeen vaikuttavat välttämättömät tiedot.

Sosiaalihuollon asiakaslain 20 §:n 1 momentissa on säädetty sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada salassa pidettäviä tietoja säännöksen tarkoittamilta viranomaisilta ja tahoilta salassapitosäännösten estämättä. Tietoja on oikeus saada siltä osin, kun ne vaikuttavat olennaisesti sosiaalihuollon asiakassuhteeseen ja ovat välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi tai viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten. Tiedot on annettava sosiaalihuollon viranomaiselle sen pyynnöstä maksutta.

Asiakaslain 20 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuollon viranomaisen tiedonsaantioikeus salassa pidettäviin tietoihin koskee myös rahalaitosta. Edellytyksenä on, ettei toimielin saa riittäviä tietoja 20 §:n 1 momentin mainitsemilta tahoilta ja on perusteltua syytä epäillä asiakkaan antamien tietojen riittävyttä ja luotettavuutta.

Säännökset eivät velvoita tiedon pyynnön kohteena olevaa viranomaista tai muuta tahoja laatimaan sosiaaliviranomaisen pyynnöstä lausuntoja ja selvityksiä. Tiedonantovelvollisuus koskee vain tiedon pyynnön kohteena olevan tahon hallussa olevia asiakirjoja siitä riippumatta, miten se on saanut ne haltuunsa.

”Perusteltua syytä epäillä”

Jotta tietopyyntö voitaisiin esittää rahalaitokselle, tulee asiakkaan esittämien tietojen ja toisaalta asiakaslain 20 §:n 1 momentissa mainituilta tahoilta saatujen tietojen olla keskenään sillä tavoin ristiriidassa, että viranomaisella on säännöksen tarkoittamassa mielessä ”perusteltua syytä epäillä” asiakkaan tietojen luotettavuutta. Näissä tilanteissa asiakkaalle tulee varata asiakaslain 12 §:n mukaisesti tilaisuus tutustua muualta hankittuihin tietoihin. Hänelle tulee myös antaa tilaisuus antaa asiassa tarpeellista lisäselvitystä.

Pankin tiliotteet voivat olla säännöksen tarkoittamia välttämättömiä tietoja toimeentulotuen määräämiseksi, kun selvitetään hakijan mahdollisia rahavaroja. Sosiaalihuollon viranomaisilla on siten mainitun säännöksen perusteella oikeus pyytää toimeentulotuen hakijaa esittämään pankin tiliotteet. Edellytyksenä on, että rahalaitoksen antamat tiedot ovat välttämättömiä toimeentulotukihakemuksen käsittelemiseksi ja ratkaisemiseksi (ks. esimerkiksi oikeusasiamiehen ratkaisu 22.5.2002 Dnro 1643/4/00).

Pyynnöstä on tehtävä päätös

Jos sosiaalihuollon viranomainen ei saa riittäviä tietoja ja selvityksiä asiakkaalta itseltään tai asiakaslain 20 §:n 1 momentissa mainituilta tahoilta ja jos on perusteltua syytä epäillä asiakkaan tai hänen laillisen edustajansa antamien tietojen riittävyttä tai luotettavuutta, pyyntö rahalaitokselle voidaan tehdä. Ennen pyynnön tekemistä asiasta on tehtävä päätös. Sen saa tehdä sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitetun toimielimen määräämä sosiaalihuollon viranhaltija. Toimielimen on siis pitänyt erikseen määrätä, kuka on toimivaltainen viranhaltija.

Pyyntö rahalaitokselle tulee esittää kirjallisena. Ennen pyynnön tekemistä siitä on annettava tieto sosiaalihuollon asiakkaalle. Käytännössä velvoite voidaan hoitaa antamalla asiaa koskeva päätös asiakkaalle tiedoksi ennen tietopyynnön tekemistä.

Kun eduskunnassa käsiteltiin hallituksen esitystä asiakaslaiksi (HE137/1999 vp), sosiaali- ja terveysvaliokunta korosti, että asiakaslain 20 §:n 2 momentissa tarkoitettua tietopyynnön rahalaitokselle tulee olla viimekätinen ja poikkeuksellinen tiedoksisaantikeino. Valiokunta painotti, että tiedonsaannin pääsääntöinen muoto on sosiaalihuollon asiakaslain 12 §:ssä säädetty asiakkaalle kuuluva tiedonantovelvollisuus.

Valiokunta piti myös tärkeänä, että kun säännöksen mukaisesti ryhdytään hankkimaan lisätietoja, toimitaan niin, ettei sillä viivästytetä kohtuuttomasti asian käsittelyä ja että välittömän huollon tai toimeentulon tarpeessa olevan asema turvataan tietojen hankinnasta riippumatta. (Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö StVM 18/2000 vp).

Asiakkaalla oikeus hakea muutosta päätökseen

Korkeimman hallinto-oikeuden viime vuonna tekemässä ratkaisussa oli kysymys toimeentulotuen myöntämisestä ja tietojen pyytämisestä rahalaitokselta (KHO 30.11.2006 T 3228).

Toimeentulotuen hakija oli hakenut tukea muun muassa asuntolainan korkojen maksamiseen kuukausittain. Sosiaalitoimi ei ollut saanut hakijan asuntolainan korkojen todellisesta maksamisesta riittäviä tietoja. Toimeentulotuen hakija oli toistuvasti kieltäytynyt toimittamasta toimeentulotukihakemusten liitteeksi häneltä pyydettyjä tilioitteita tai tositteita asuntolainansa kyseisten kuukausien korkojen maksamisesta.

Kuopion hallinto-oikeus katsoi asiasta tehdyssä valituksessa, että sosiaalitoimen pyyntö rahalaitokselle hakijan tilitietojen saamisesta oli tehty asiakaslain 20 §:n tarkoittamassa tilanteessa hakijan hakeman toimeentulotuen myöntämistä varten ja kyseisessä pykälässä säädettyä menettelyä noudattaen. Hallinto-oikeus katsoi, että sosiaali- ja terveyslautakunnan päätös ei ollut lain vastainen.

KHO myönsi asiassa valitusluvan ja kumosi hallinto-oikeuden ja sosiaali- ja terveyslautakunnan päätökset. Se totesi, että sosiaalihuollon asiakaslain 20 §:n 2 momentti sisältää erillisen säännöksen tietojen pyytämisestä rahalaitokselta. Säännöksen sanamuodosta ei suoraan ilmene, että asiakkaalla olisi oikeus hakea muutosta tietojen pyytämistä koskevaan ratkaisuun. Säännöksessä kuitenkin edellytetään, että pyynnöstä tehdään nimenomainen päätös – tällaista edellytystä ei ole asetettu esimerkiksi silloin, kun tietoja pyydetään sosiaalihuollon asiakaslain 20 §:n 1 momentin mukaisesti mm. muilta viranomaisilta.

KHO viittasi sosiaali- ja terveysvaliokunnan ja erityisesti perustuslakivaliokunnan lausuntoihin (PeVL 7/2000 vp ja 7a/2000 vp) ja totesi, että niissä on korostettu sitä mahdollisuutta, että ulkopuolinen viranomaisinen tutkii tietojen luovuttamisvelvollisuuden. Lisäksi valiokuntien lausunnoissa korostetaan sitä, että asiakas, jota rahalaitospyyntö koskee, voi esittää säännöksen tulkintaan vaikuttavia näkökohtia. KHO katsoi, että asiakkaalla on siten oikeus hakea muutosta lainkohdassa tarkoitettuun päätökseen.

KHO ei ottanut päätöksessään kantaa siihen, onko rahalaitoksella oikeus hakea muutosta sille tiedoksi annettuun päätökseen. Sosiaali- ja terveysvaliokunta on mietinnössään katsonut, että ”pyynnön esittämisen perusteena olevien edellytysten olemassaolo voitaisiin riitauttaa ja sekä rahalaitoksella että sosiaalihuollon asiakkaalla olisi asianosaisena mahdollisuus hakea päätökseen muutosta”.

Edellytykset pyynnölle puuttuivat

KHO otti kantaa myös itse asiaan eli siihen, oliko kunnalla riittävät perusteet pyyntöön. Tältä osin se totesi, että asiassa ei ollut riittävä muusta kuin siitä, oliko toimeentulotuen hakija maksanut korot, joiden määrä kuukaudessa oli ollut alle 150 euroa. Korkojen määrä oli ilmennyt asiakkaalle tehdystä velkajärjestelyohjelmasta.

Vaikka toimeentulotuen hakija oli kieltäytynyt esittämästä tilioitteita, kunta ei ollut kuitenkaan perustellut pyyntöään rahalaitokselle sillä, että toimeentulotuen hakijalla olisi ollut käytettävissään salattuja tuloja. Päätöksestä ei muutoinkaan ilmennyt, että viranomaisen hallussa olevat tiedot olisivat ristiriidassa asiakkaan ilmoittamien tietojen kanssa, KHO totesi.

Koska tietojen pyytäminen rahalaitokselta on säännöksen mukaan tarkoitettu viimekätiseksi ja poikkeukselliseksi toimeksi ja kun asiakirjoissa ei ollut riittävä selvitystä siitäkään, että sosiaaliviranomaiset eivät olisi saaneet riittäviä tietoja ja selvityksiä asiakaslain 20 §:n 1 momentissa mainituilta tahoilta, asiassa ei ollut esitetty riittävä perustetta tietojen saamiseen rahalaitokselta.

KHO katsoi, että tässä tapauksessa asiakaslain 20 §:n 2 momentissa säädetty edellytykset pyynnön esittämiseen eivät olleet täyttyneet.

Tilitiedot asiakasmaksujen määräämistä varten

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 a §:n mukaan sosiaalihuollon ja terveydenhuollon viranomaisilla on oikeus saa-

da salassapitosäännösten estämättä pyynnöstä muun muassa rahalaitokselta maksutta kaikki niiden hallussa olevat asiakkaan taloudellista asemaa koskevat asiakasmaksun suuruuden määräämiseksi tarpeelliset tiedot ja selvitykset, jos kunta tai kuntayhtymä ei ole saanut asiakkaalta tai hänen lailliselta edustajaltaan riittäviä ja luotettavia tietoja maksun määräämistä varten.

On epäselvää, tulisiko myös tällöin tietopyyntö rahalaitokselle tehdä siten kuin asiakaslain 20 §:n 2 momentissa on säädetty. Tällaiseen tulkinnan mahdollisuuteen viittaavat perustuslakivaliokunnan lausunnon ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen kannanotot.

Asiakasmaksulain mukaisessa tietojenpyyntötilanteessa voi olla kysymys sellaisista tiedoista, joita ei ole mahdollista saada muilta asiakasmaksulain 14 a §:n tarkoittamilta tahoilta ja jotka ovat välttämättömiä oikeansuuruisten asiakasmaksujen määräämiseksi.

Säännös koskee niitä maksuja, jotka määrättyvät asiakkaan maksukyvyn mukaan. Tällaisia maksuja ovat muun muassa kotipalvelun, lastensuojelun ja kotisairaanhoidon maksut sekä pitkäaikaisen laitoshoidon maksu. Säännös ei sanamuotonsa mukaan edellytä erillistä päätöstä tai tiedon antamista asiakkaalle ennen pyynnön tekemistä toisin kuin sosiaalihuollon asiakaslain 20 §:n 2 momentti.

Sosiaalihuollon asiakaslaki on luonteeltaan sosiaalihuollon viranomaisia koskeva yleislaki. Asiakasmaksulakia ja sen kyseistä säännöstä – 14 a § – on pidettävä erityissäännöksenä. Tällöin voitaisiin lähteä siitä, ettei erillistä päätöstä tulisi tehdä, kun tietopyyntöä esitetään rahalaitokselle. ●

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000
Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 734/1992
Laki toimeentulotuesta 1412/1997

Ajantasainen lainsäädäntö, hallituksen esitykset ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut verkossa: www.finlex.fi

Lomake tilitietojen pyyntöön

● Sosiaalihuollon asiakaslain tullessa voimaan Kuntaliitto neuvotteli rahalaitosten kanssa tietopyyntöjen tekemisestä ja pyyntöjen perusteista. Tällöin tietopyyntöjä varten laadittiin lomake.

● Lomakepohja sekä tietoa aiheesta löytyy Kuntaliiton julkaisusta Perusturva 3/2001.

www.kunnat.net > Sosiaali- ja terveys > Uutiskirjeet ja kuntatiedotteet > Perusturva -tiedote